उत्तरेण अव्य० उत्तर+एनप् । आसन्नदिग्देशकालानां प्रथमापञ्चमीसप्तम्यन्तानामर्थेषु "तलागारं धनपतिगृहानुत्तरेणास्मदीयम्" मेघ० । एतद्योगे द्वितीया । "किञ्चित् पश्चात् व्रज लघुगतिर्भूयएवोत्तरेण" मेघ० । "हृदयदेशमालभेतोत्तरेण" आश्व०श्रौ०१,२०९, "एतस्मिन् काले प्रपद्याच्छावाकउत्तरेणाग्नीध्रीयम्" आश्व० श्रौ० ५,७,२ ।

उत्तरेद्युस् अव्य० उत्तरस्मिन् दिने उत्तर+एद्युस् । अनन्तरदिवसे इत्यर्थे ।

उत्तरोत्तर उत्तरस्मादुत्तरः । अनन्तरोदितानन्तरे । "पत्नी दुहितरश्चैव पितरौ भ्रातरस्तथा । तत्सुतो गोत्रजो बन्धुः शिष्यः सब्रह्मचारिणः । एषामभावे पूर्वस्य धनभाग्युत्तरोत्तरः" वा०स्मृ० । २क्रमेण उत्तरे । "उत्तरोत्तरसुतकर्षो वस्तुनः सार" "उच्यते सा०द० ।

उत्त(रो)रौष्ठ पु० उत्तरः उपरितनः ओष्ठः वा इव्हिः । उपरितने ओष्ठे । "अधरो(रौ)ष्ठं दशति उत्तरो(रौ)ष्ठं वा लेढि" "उत्तरौष्ठञ्च योजिह्वादुद्धारांश्च करोति च" सुश्रु०

उत्तर्जन न० उत्तर्जनम् प्रा० ष० । उत्तर्भर्त्सने । तच्च क्रोधकार्य्यं यथाह सा०द० । "निन्दाक्षेपापमानादेरमर्षोऽभिनिविष्टता । नेत्ररागशिरःकम्पभ्रूभङ्गोत्तर्जनादिकृत्" ।

उत्तलित त्रि० उद्+तल-क्त । १उत्क्षिप्ते ।

उत्तान त्रि० उद्गतस्तानो विस्तारो यस्य । (चित) भूमिलग्नपृष्ठतया ऊर्द्ध्वभावेन १स्थिते २ऊर्द्ध्वमुखे च । "उत्तानपाणिद्वयमस्त्रियेयात् प्रफुल्लराजीवनिभाङ्गमध्ये" कुमा० । "उरःस्योत्तानचरणः सद्ये न्यस्येतरं करम्" उत्तानं किञ्चिदुन्नम्य मुखं विष्टभ्य चोरसा" या० स्मृ० । "पिण्डपात्रं तूत्तानं कृत्वा विप्रान् विसर्जयेत् या० स्मृतिः "प्रत्येत्य प्रस्तरे निष्णुवत उत्तानहस्ता दक्षिणोत्तानो वा" कात्या० ८,२,९ । "उत्तानार्थे विचक्षणः" सुश्रु० ।

उत्तानक पु० उद्+तन-ण्वुल् । उद्भटाख्ये रत्नमा० [राजनि०

उत्तानपत्रक पु० उत्तानमूर्द्ध्वमुखं पत्रमस्य कप् । रक्ते एरण्डे

उत्तानपाद पु० स्वायम्भुव मनोः पुत्रे ध्रुवपितरि १ऋषिभेदे । "वैराजात् पुरुषात् वीरं यतरूपा व्यजायत । प्रियव्रतोत्तानपादौ वीरात् काम्या व्यजायत" हरि० २अ० । "स्वायम्भुवस्यापि मनोर्हरेरंशांशजन्मनः । प्रियव्रतोत्तानपादौ शतरूपापतेः सुतौ । वासुदेवस्य कलया रक्षायां जगतः स्थितौ । आद्ये उत्तानपादस्य सुनीतिः सुरुचिस्तथा । सुरुचिः प्रेयसी पत्युरेतरा यत्सुतोध्रुवः" भाग० ४स्कं० ८अ० इतउत्तरं तच्चरितं तत्र वर्णितम् । उत्तान उच्छ्रितः पादोऽस्य । १परमेश्वरे पु० "पादोऽस्य सर्व्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवीति" श्रुतेस्तस्य सार्व्वौपरिस्थितत्वात् तथात्वम् । अस्य ममासे वा अन्तलोपे उत्तानपादपि तत्रैव "भूर्जज्ञ उत्तानपदोभुव आशा अजायन्त" । "तदुत्तान पदस्परि" ऋ० १०,७२,२,४, अत्र भत्वे पादः पदादेशः । २उत्तानपादयुक्ते शिशुप्रभृतौ त्रि० ।

उत्तानपादज पु० उत्तानपादात् जाते जन-ड । ध्रुवे तच्चरितं भागवते ४स्कं० ८अध्यायादौ वर्णितम् ।

उत्तानशय त्रि० उत्तानः ऊर्द्ध्वमुखः सन्नेव शेते शी-अच् । अतिशिशौ तदानीमवताने सामर्थ्याभावादस्य तथात्वम् ।

उत्तानशीवन् त्रि० उत्तानः सन् शेते शी-कनिप् । अतिशिशौ २उत्तानस्थिते च । स्त्रियां ङीप् वनोरच । उत्तानशीवरी "ये पर्व्वताः सोमपृष्ठा आप उत्तानशीवरीः" अथ० ३,२१,१० ।

उत्ताप पु० उद्+तप-घञ् । १उष्णतायाम्, २सन्तापे च ।

उत्तार पु० उद्+तॄ-णिच् अच् । १उद्गमने २उल्लङ्घने ३पारगमने च । "संसारसागरोत्तारतरणिः" प्रबोध० "स मोरामापदं प्राप्य नोत्तारमधिगच्छति" भा० उ० १२६अ० । उत्तारः प्रा० ष० । ४अन्तोऽन्यशब्दादौ त्रि० ।

उत्तारक त्रि० उद्+तॄ-णिच् ण्वुल् । पारप्रापके ।

उत्तारण न० उद्+तॄ-णिच्-ल्युट् । पारप्रापणे । कर्त्तरि ल्यु । २पारप्रापके त्रि० ३विष्णौ पु० "उत्तारणोद्धरणस्तिष्ठा" विष्णुस० "संसारसागरादुत्तारयतीत्युत्तारणः" भा०

उत्तार्य्य त्रि० उद्+तॄ-णिच्-कर्म्मणि यत् । १उद्गमनीये । "अज्ञानभुक्तं तूत्तार्य्यं शोध्यं वाप्याशु शोधनैः" मनुः । ल्यप् । २उद्गमनं कृत्वेत्यर्थे अव्य० । उद्+तॄ-कर्म्मणि ण्यत् । ४उल्लङ्घनीये त्रि० ।

उत्ताल त्रि० उद्+चुरा० तल-प्रतिष्ठायाम् अच् । प्रतिष्ठिते महति । "उत्तालतालीवनसंप्रवृत्तः" माघः ।

उत्तिष्ठहोम पु० उत्तिष्ठतोऽनुपविष्टस्य होमो यत्र । अनुपविष्टकर्त्तृकहोमे यजतिरूपे आगमभेदे । तत्र कुलोपविष्टेन कुलवधा उत्तिष्ठता होमः कर्त्तव्य इति विचिकित्सायां यजतिजुहोत्योर्द्वैप्रदर्शनेन तन्निर्णीतं कात्या० १,२,५,६,७, सूत्रेषु "यजतिजुहोतीनां कोविशेषः" सू० "यजतीनां यागानां जुहोतीनां होमानाञ्च को विशेषः कोभेदः इति प्रश्नः" कर्कः । तिस्रो होमाः वषट्कारप्रधानाः वाक्यान्तरोपबाह्यावन्यत्र यजतयः" सू० । अन्यत्र इति शेषः । तिस्रो होम